

**“Хуулийн этгээд ба гэмт хэрэг” /цуврал нийтлэл/
“Legal persons and crime” / series of articles/**

Я.Цэлмэн.

Дотоод Хэргийн Их Сургуулийн Цагдаагийн Сургуулийн
Эрүүгийн процессын эрх зүйн тэнхимийн
ахлах багш, цагдаагийн хошууч

Tselmen.Ya

Senior Lecturer at the Department of Criminal Procedure in
Police School in University of Internal Affairs, police major

Хураангуй: Энэ удаагийн өгүүллээр хуулийн этгээдийн талаарх үзэл баримтлал, олон улсын эрх зүйн зохицуулалтын талаар товч авч үзнэ. Хуулийн этгээдийн гэмт хэрэг гэж хүмүүс өөрсдийн хууль ёсны мэргэжлээрээ ажиллаж байгаа байгууллагынхаа ашиг сонирхлын үүднээс үйлдсэн цагаан захтны гэмт хэргийн тухай ойлголт байдаг. Эдгээр хүмүүс ерөнхийдөө өөрсдийгөө гэмт хэрэгтэн гэж боддоггүй, мөн тэдний үйл ажиллагааг гэмт хэрэгт хуулиар тооцдоггүй гэж хөнгөмсөгөөр найддаг. Хуулийн этгээдийн гэмт хэргийн онцлог нь мэргэжлийн гэмт хэрэг бөгөөд ашиг олох сонирхол бүхий хүмүүс, тэдгээрийн бүлэг үйлддэг.

Abstract: Corporate crime, also called organizational crime, type of white-collar crime committed by individuals within their legitimate occupations, for the benefit of their employing organization. Such individuals generally do not think of themselves as criminals, nor do they consider their activities criminal. Related to corporate crime is professional white-collar crime, which is crime committed by those who identify with crime and make crime their sole livelihood.

Түлхүүр үг: хуулийн этгээд, зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, хууль сахиулах бодлого

Keywords: legal person, organizational crime, enforcement policy

Хуулийн этгээдийн гэмт хэрэг

Хуулийн этгээдийн гэмт хэрэг гэж хүмүүс өөрсдийн хууль ёсны мэргэжлээрээ ажиллаж байгаа байгууллагынхаа ашиг сонирхлын үүднээс үйлдсэн цагаан захтны гэмт хэргийн тухай ойлголт байдаг. Эдгээр хүмүүс ерөнхийдөө өөрсдийгөө гэмт хэрэгтэн гэж боддоггүй, мөн тэдний үйл ажиллагааг гэмт хэрэгт хуулиар тооцдоггүй гэж хөнгөмсөгөөр найддаг. Хуулийн этгээдийн гэмт хэргийн онцлог нь мэргэжлийн гэмт хэрэг бөгөөд ашиг олох сонирхол бүхий хүмүүс, тэдгээрийн бүлэг үйлддэг.

"Компанийн хариуцлага" гэсэн ойлголт энд чиглэгдэнэ. Криминологийн хувьд корпорацийн гэмт хэрэг гэдэг нь корпорацийн (өөрөөр хэлбэл, үйл ажиллагаагаа удирдаж буй хувь хүнээс тусдаа хууль ёсны хувийн шинж чанартай аж ахуйн нэгж), эсвэл корпорац буюу бусад аж ахуйн нэгжийн нэрийн өмнөөс үйл ажиллагаа явуулдаг хувь хүмүүсийн үйлдсэн гэмт хэргийг хэлдэг. Өр төлбөр ба корпорацийн өр төлбөр). Хамгийн ноцтой корпорацийн гэмт хэргийн хувьд корпорациудыг шүүхээс татан буулгах асуудал тулгардаг бөгөөд заримдаа "аж ахуйн нэгжийн цаазаар авах ял" гэж нэрлэдэг. Энэ нь корпорацийг татан буулгах эсвэл бүрмөсөн зогсоох хууль ёсны журам юм.

Хуулийн этгээдийн гэмт хэргийг цагаан захтны гэмт хэрэг гэсэн ойлголт түгээмэл байдаг байна. Учир нь корпорацийн ашиг сонирхлыг төлөөлж, төлөөлж чадах хүмүүсийн дийлэнх нь цагаан захтан, мэргэжлийн хүмүүс байдаг;

Хуулийн этгээдийн гэмт хэргийг зохион байгуулалттай гэмт хэрэг гэж үздэг, учир нь гэмт хэрэгтнүүд корпорацийг гэмт хэрэг үйлдэх зорилгоор, эсвэл гэмт хэргээс олсон орлогыг нь угаах зорилгоор тээврийн хэрэгсэл болгон байгуулж болно. Дэлхийн нийт гэмт хэргийн нийт бүтээгдэхүүн дэлхийн худалдааны 20 хувьтай тэнцэж байх ба¹ корпорацийн гэмт хэрэг, олон контекстээс харахад гэмт хэрэг үйлдэх боломж нь корпораци ба төрийн хоорондын харилцаанаас үүсдэг.

Хуулийн этгээдийн гэмт хэргийн үзэл баримтлал

Хуулийн этгээдийн буюу Корпорацийн гэмт хэргийн үзэл баримтлалын гарал үүслийг Америкийн криминологич Эдвин Саутерландтай холбодог. Америкийн Социологийн холбоонд тэрээр 1939 онд хандан нийгмийн шинжлэх ухаанд цагаан захтны гэмт хэргийн тухай ойлголтыг анх танилцуулж байсан нь энэ ойлголтыг нийтэд түгээсэн гэж үзэх боломжтой. Тэрбээр цагаан захтны гэмт хэргийг "ажил мэргэжлээрээ нийгмийн хүндлэл хүлээсэн, өндөр статустай хүний хийсэн гэмт хэрэг" гэж тодорхойлсон. Энэхүү үзэл баримтлал нь гэмт хэргийн мөн чанарын онолын үзэл бодлыг эрс өөрчлөх чиглэлийг илэрхийлсэн юм. Хожим нь Саутерланд бараг л зөвхөн корпорацийн гэмт хэрэгт төвлөрч, судалгаа шинжилгээ хийсэн байна. Тэрээр 1949 онд "Цагаан захтны гэмт хэрэг" нэртэй номыг бичиж нийтийн хүртээл болгосон байдаг. Тэрээр шүүх, комиссын албан ёсны бүртгэлийг ашиглан 40 жилийн хугацаанд шалгагдсан 70 корпорац нь дор хаяж нэг хууль тогтоомж зөрчсөн, эсвэл хуурамч зар сурталчилгаа, патентын гэх мэт сөрөг шийдвэр гаргасан болохыг олж мэдсэн. Ялангуяа дайны үеийн худалдааны зөрчил, үнийг тогтоох, залилан мэхлэх, эсхүл буруу бараа бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, худалдах, ихэнх хуулийн этгээд нь рецидивист

¹ (de Brie 2000)

(давалт гаргагчид) шинжтэй, тус бүрдээ дунджаар найман гэмт хэргийн шинжтэй шийдвэр гаргасан байдаг. Саутерланд хэлэхдээ сонины гарчгийг "Гудамжинд гарч буй гэмт хэрэг" сэдэв эзэлдэг бөгөөд "Хуулийн этгээдийн гэмт хэрэг" анзаарагдахгүй хэвээр байсаар байна гэжээ. Цагаан захтны гэмт хэрэг нь гудамжны гэмт хэргээс хамаагүй их хохирлыг нийгэмд учруулж байсан ч ихэнх хэргүүд нь эрүүгийн хуульд хамрагдалгүй иргэний болон захиргааны зөрчил гэж тооцогддог байв² гэжээ.

Корпорацууд ба гэмт хэрэг

Ихэнх криминологид цагаан захтны гэмт хэргийг хуулийн этгээдийн болон гэмт хэргийн (хууль ёсны мэргэжлээрээ ажиллах явцад үйлдсэн гэмт хэрэг, өөрсдийн ашиг тусын тулд) гэсэн хоёр үндсэн төрөлд хуваадаг. Ихэнх корпорацын гэмт хэрэгтнүүд тэдний үйл ажиллагааг гэмт хэрэг гэж үздэггүй гэдэгт итгэдэг бөгөөд учир нь ихэвчлэн тэдний ажил мэргэжлийн орчинд байдаг зөрчилөөс ялгардаггүй. Хуулийн этгээд дахь гэмт хэрэгтнүүд нийгэмд хуулийн дагуу үйл ажиллагаа явуулж байгаа мэтээр ойлгогдож, гэмт хэрэгт холбогдоогүй байдаг. Тэдний зохисгүй үйлдлийг ихэвчлэн ижил ажил мэргэжлийн орчинд л гэмт хэрэг хэмээн албан бусаар баталдаг.

Саутерландын судалгаа анхдагч байсан хэдий ч Америкийн криминологич Маршалл Клинард, Питер Иегер нарын "Хууль бус корпорацын зан байдал"³ анхны томоохон, цогц судалгааг хийх хүртэл цагаан захтны үйлддэг гэмт хэргийн талаарх сэдвийг нийгэм бага анхаарч байсан байна. Энэхүү судалгаанд АНУ-ын хамгийн том бөөний болон жижиглэнгийн худалдаа, үйлчилгээний байгууллагуудын эсрэг холбооны 25 агентлагаас гаргасан, дуусгавар болгосон засаг захиргааны, иргэний болон эрүүгийн үйлдлийг системтэй мөрдөн шалгах ажилд хамруулсан. Саутерланд гучин хэдэн жилийн өмнө нээсэн ижил төстэй хэв маягийн ихэнх нь хэвээр хадгалагдаж байсан. Томоохон корпорацуудын 60 орчим хувь нь нийгмийн эсрэг дор хаяж нэг хууль эрх зүйн зөрчлийн арга хэмжээ авсан бол хамгийн зальтай компаниуд буюу корпорацуудын 8 хувь нь ихэнх гэмт хэргийг (нийт гэмт хэргийн 52 хувь) үйлдсэн байна. Бүх зөрчлийн тал хувийг нефть, эм үйлдвэрлэл, автомашины үйлдвэрлэл эзэлж байжээ. Хуулийн этгээдийн зөрчил гаргасан хүмүүст хүлээлгэх шийтгэл хэвээр байв.

АНУ дахь корпорацын гэмт хэрэг

АНУ-д бизнесийн тодорхой үйл ажиллагааг 19-р зууны эхэн үеэс хууль бус гэж үздэг болсон. Жишээ нь: Хуурамч зар сурталчилгаа, худалдааг хязгаарлах, банкны луйвар, аюултай бүтээгдэхүүн буруу үйлдвэрлэх, хуурамч үнэт цаасны борлуулалт, патентын зөрчил, хүрээлэн буй орчны бохирдол зэрэг юм. АНУ-ын холбооны засгийн газраас баталсан олон зохицуулалтын хуулиудын эхнийх нь 1890 оны Шерман Монополийн эсрэг хууль байсан бөгөөд энэхүү хууль нь үнийг тогтоох, монополь байгуулахаас урьдчилан сэргийлэх зорилготой байв. Аж ахуйн нэгжийн зөрчлийг мөрдөн шалгах ажлыг гол төлөв холбооны болон муж улсын зохицуулах агентлагууд явуулдаг. Ийм агентлагуудын зарим жишээ бол Холбооны Худалдааны хороо (FTC), Байгаль орчныг хамгаалах газар (EPA),

² <https://www.britannica.com/topic/corporate-crime#ref336083>

³ 1975–1976 (1979)

Холбооны төв комисс (FCC), Хүнс, мансууруулах бодисын захиргаа (FDA), Улс хоорондын худалдааны комисс (ICC) зэргийг дурдаж болно. Комисс (NRC), Үнэт цаас, биржийн комисс (SEC), Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн удирдлага (OSHA) зэрэг агентлагууд өөрсдийн хуулийг хэрэгжүүлэхэд ашигладаг хэд хэдэн хориг арга хэмжээг авдаг байна. Үүнд: анхааруулга, сануулга, тушаал, эрх хасах, мөнгөн торгууль, эрүүгийн шийтгэл орно.

Америкт төвтэй үндэстэн дамнасан корпорацитай холбоотой олон улсын дуулиантай холбоотойгоор АНУ-ын Конгресс бизнесийн гэрээ байгуулахдаа хээл хахуул өгөхийг хориглосон “Гадаадын авлигын тухай хууль”⁴ батласан. 1996 онд АНУ болон бусад 26 орон авлига хээл хахуулийг хориглохоор тохиролцжээ. Төрийн албан хаагчдын ийм хээл хахуул нь олон улсын худалдааг муутгаж, шударга худалдааг алдагдуулж, төрийн албан тушаалтнуудын авлигын гэмт хэргийг өөгшүүлдэг.

Хуулийн этгээдийн гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд тулгамдаж буй асуудал

Корпорацууд холбооны хүнд суртлын дарамт, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн талаар гомдоллож болох ч гэм буруутай компаниуд засгийн газартай заргалдах мэдлэг чадвар, боловсон хүчин, цаг хугацаа зарцуулах боломжтой байдаг. Хуулийн этгээдийн зөрчлийг шалгах агентлагууд хүчирхэг корпорацуудын эсрэг хууль хэрэгжүүлэх нь үр дүнгүй байна гэж шүүмжлэлийг их өрнүүлдэг. Ихэнхдээ хууль зөрчигчдөд хүлээлгэх шийтгэл нь түүний хууль бус үйлдлийг зогсоох, учирсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх үүрэг гүйцэтгэхэд хэтэрхий бага байдаг. Цагаан захтнуудад ял оноох нь бага бөгөөд тэд шоронд хоригдох нь ховор байдаг. Томоохон хуулийн этгээдүүд өөрсдийн салбаруудын захирал болон хуулийн хэлтсийн даргаар урьд нь хуулийн этгээдүүдийг шалгах, зохицуулах агентлагуудад ажиллаж байгаад тэтгэвэрт гарсан мэргэжилтнүүдийг ажилд авах сонирхолтой байдаг байна. Нэмж дурдахад засгийн газраас хуулийн этгээдийн байгууллагын гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд хуваарилдаг мөнгөний хэмжээ нь гудамжны гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд зориулагдсан мөнгөнөөс хамаагүй бага байдаг⁵.

АНУ-ын Дээд шүүхийн 1886 оны шийдвэрээр Санта-Клара тойрогт, Номхон далайн өмнөд төмөр замын 118 АНУ 394 (1886) корпорацийг "этгээд /person/" гэж хууль ёсоор тодорхойлж болно гэж АНУ-ын янз бүрийн шүүхүүдэд мэдэгдсэн байдаг. АНУ-ын Үндсэн хуульд оруулсан арван дөрөв дэх нэмэлт өөрчлөлтөд энэ талаар дурьдсан байна.

Английн хуулинд үүнийг Salomon v Salomon & Co [1897] AC 22-ийн шийдвэрээр тохирчээ. Австралийн хуулиар 2001 оны корпорацуудын тухай хуулийн дагуу (Cth) корпорац нь хууль ёсоор "хуулийн этгээд /legal person/" гэсэн байдаг⁶.

АНУ-ын хууль одоогоор корпорацийн эрүүгийн хариуцлага хүлээх чадавхийг хүлээн зөвшөөрдөг. Францын хуулиар одоогоор компанийн эрүүгийн хариуцлага хүлээх чадавхийг хүлээн зөвшөөрдөг. Германы хууль нь корпорацийн эрүүгийн хариуцлага хүлээх чадавхийг хүлээн зөвшөөрдөггүй. Герман улс нь корпорацуудад зөрчлийн шийтгэл оногдуулдаг⁷. Компанийн буруутай үйл

⁴ (1977)

⁵ Frank E. Hagan

⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Corporate_crime

⁷ (Ordnungswidrigkeiten)

ажиллагааг зохицуулах олон улсын гэрээг ингэснээр зөвшөөрөх хандлагатай байдаг боловч корпорац эрүүгийн хариуцлага хүлээхгүй гэсэн зарчим үйлчилдэг байна.

Хууль сахиулах бодлого.

Корпорацын гэмт хэрэг зарим оронд төр засгийн хэмжээнд анхаардаг болсон. Жишээлбэл: Их Британид төмөр замын сүлжээ болон далайд гарсан осол аваарыг олон нийтэд корпорацын хүн амины хэрэг гэж нэрлэн хэрэглэгддэг бөгөөд бизнесийн аж ахуйн нэгжүүдэд учирдаг технологийн аюулын талаар илүү их хэлэлцүүлэг зохион байгуулдаг байна⁸.

АНУ-д 2002 онд батлагдсан “Sarbanes-Oxley” хууль нь Enron, Worldcom, Freddie Mac, Lehman Brothers гэх мэт олон нийтийн дунд дуулиан шуугиан болсон бизнесийн үйл ажиллагаа, түүний дотор корпорацын хариуцлага, санхүүгийн ил тод байдал, луйвартай тэмцэх чиглэлээр шинэчлэгдсэн⁹. Компанийн гүйцэтгэх захирал болон компанийн санхүүгийн захирал (CFO) нь санхүүгийн тайланг үнэн зөв, холбогдох хууль тогтоомжид нийцэж байгаа эсэхийг биечлэн баталгаажуулах шаардлагатай бөгөөд үүнийг санаатайгаар буруу үйлдсэнийх нь төлөө эрүүгийн хариуцлага оногдуулж, мөнгөн торгууль 5000,000 доллар хүртэл, 20 жил хүртэл хорих ял оноох болсон байна¹⁰.

Өмнөд Уэльсийн Хуулийн Шинэчлэлийн Хороо ийм гэмт хэргийн үйл ажиллагааны талаархи дараах тайлбарыг хийсэн байна. Үүнд:

Хуулийн этгээдийн гэмт хэрэг нь иргэдийн сайн сайхан байдалд ихээхэн аюул заналхийлж байна. Манай нийгэмд олон төрлийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг корпорацууд байдаг бөгөөд тэдний үйл ажиллагааны нөлөөлөл нь хувь хүний үйл ажиллагаанаас илүү өргөн хүрээний хүмүүст нөлөөлдөг болохыг харгалзан үзвэл корпорацын учруулсан эдийн засгийн болон бие махбодид үзүүлэх хор хохирол нь маш их юм¹¹.

Үүнтэй адил санааг Расселл Мохибер ба Роберт Вайсман (1999) нар дэвшүүлжээ. Тухайлбал: Нэг түвшинд корпорацууд шинэ технологи, эдийн засгийн цар хүрээг хөгжүүлдэг. Эдгээр нь шинэ бүтээгдэхүүн, массын үйлдвэрлэлийн илүү үр дүнтэй аргыг нэвтрүүлэх замаар массын хэрэглэгчдийн эдийн засгийн ашиг сонирхолд нийцэх боломжтой юм. Өөр түвшинд, өнөөдөр улс төрийн хяналт байхгүй бол корпорацууд нь иргэний нийгмийн үндэс суурийг болон тэдгээрийн оршин сууж буй хүмүүсийн амьдралыг устгахад үйлчилдэг...

⁸ (see Wells: 2001)

⁹ *"The Laws That Govern the Securities Industry"*. Retrieved 5 December 2016.

¹⁰ *"Sarbanes-Oxley Act of 2002" (PDF)*. 107th Congress. Retrieved 5 December 2016.

¹¹ Шинэ Өмнөд Уэльсийн Хуулийн шинэчлэлийн хороо: 2001 (Law Reform Commission of New South Wales: 2001)

Ашигласан материал:

1. "The Laws That Govern the Securities Industry". Retrieved 5 December 2016.
2. "Sarbanes-Oxley Act of 2002" (PDF). 107th Congress. Retrieved 5 December 2016.
3. (Law Reform Commission of New South Wales: 2001)
4. Models of corporate criminal liability in comparative law. Washington university global studies law review vol.4
5. V.S.Khanna, Corporate Criminal Liability: What Purpose does it Serve, Har.L.Rev. 109 (1996)
6. Celia Wells, Corporations and Criminal Responsibility, page 85(Oxford University press 2nd ed. 2005)

ЦАХИМ ЭХ СУРВАЛЖ:

1. <https://www.britannica.com/topic/corporate-crime#ref336083>
2. https://en.wikipedia.org/wiki/Corporate_crime